

HÖGSKOLAN FÖR LÄRANDE
OCH KOMMUNIKATION
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

Alkoholproblem

Lärares beredskap att möta barn till föräldrar med alkoholproblem

Anna Berggren

Anna Skärnell

Examensarbete 15hp

Lärande 3

Vårterminen 2008

Handledare

Anita Welin

Examinator

Thor Thoreson

SAMMANFATTNING

Anna Berggren & Anna Skärnell

Alkoholproblem

Lärares beredskap att möta barn till föräldrar med alkoholproblem

Antal sidor: 33

Syftet är att undersöka om lärare i skolan har kunskap om samt redskap att bemöta elever med föräldrar som har alkoholproblem. Våra frågeställningar är:

- Hur kan lärare upptäcka barn till föräldrar med alkoholproblem i skolan?
- Hur kan lärare stödja barn till föräldrar med alkoholproblem?

För att få svar på dessa frågor har vi intervjuat sex lärare med olika inriktningar på tre grundskolor och två förskolor.

Vi fann att lärarna hade kunskaper om hur dessa barn kan upptäckas i skolan. Däremot var det ingen av lärarna som upptäckt något barn med alkoholproblem i hemmet. De ansåg att man bör uppmärksamma beteendet hos barnen. Vidare fann vi att lärarna hade svårigheter och var osäkra i sitt bemötande av dessa barn men hade mycket tankar om hur de kan stödja dem. Att lyssna och finnas till hands, ha en stabil personalgrupp samt samarbeta med föräldrar är några av många exempel som framkommer. Tystnadsplikten ansågs vara ett hinder för att upptäcka och hjälpa dessa barn.

Sökord: alkoholproblem, missbruk, barn, skola, lärare,

Postadress
Högskolan för lärande
och kommunikation (HLK)
Box 1026
551 11 JÖNKÖPING

Gatuadress
Gjuterigatan 5

Telefon
036-101000

Fax
036162585

1	Inledning	2
2	Bakgrund	3
2.1	Definition och sympton	3
2.1.1	Vad händer med den som dricker?	4
2.1.2	Statistik	5
2.2	Hur påverkas barnen av föräldrars alkoholproblem	6
2.2.1	Hemförhållanden	7
2.3	Varningssignaler	8
2.3.1	Barns överlevnadsstrategier	9
2.4	Åtgärder i skolan	10
2.4.1	Sätt att arbeta på, sätt att närma sig problemet	12
2.5	Lagar och förordningar	13
2.5.1	Anmälningsskyldighet	14
2.5.2	Sekretess	15
3	Syfte och frågeställningar	16
4	Metod	17
4.1	Urval	17
4.2	Genomförande	18
4.3	Analysmetod	19
5	Resultat	19
5.1	Temabeskrivning	19
5.2	Lärarnas kunskaper om barn till föräldrar med alkoholproblem	20
5.3	Vad lärare kan göra för barn till föräldrar med alkoholproblem samt åtgärder i skolan	21
5.4	Vilka hinder finns för att kunna hjälpa dessa barn	24
5.4.1	Hinder i organisationen	24
5.4.2	Hinder hos läraren	24
5.4.3	Hinder i samhället	24
5.5	Sammanfattning	26
6	Diskussion	27
6.1	Metoddiskussion	27
6.2	Resultatdiskussion	27
6.3	Förslag till vidare forskning	31
7	Referenser	32
	Bilaga 1	

1 Inledning

Christina Herrstöm (Refererad i Arnell & Ekblom, 1994) beskriver hur det kan vara att växa upp med en alkoholiserad mamma:

Jag låste upp och vi gick in. Det var tyst men rörigt. Mammans kläder låg överallt. Mamma satt i köket. Jag blev jätterädd. Hon hängde över köksbordet och hade druckit två flaskor vin. Bredvid stod en askkopp full med fimpar. "Välkommen hem, "sa hon, "vänta så ska jag ordna något". Hennes röst var så där konstigt hög och sludrig. När hon reste sig föll hon framstupa, rakt ut på köksgolvet. Vi skrek. Jag trodde att hon dog. (s. 13)

Examensarbetet handlar om barn till föräldrar med alkoholproblem. Vi undersöker om lärare i skolan har kunskap samt redskap att möta elever med föräldrar som har alkoholproblem

Anledningen till att vi valt just detta ämne är att vi tycker dessa barn är en grupp som ofta glöms bort i skolan. Det kan bero på att det inte är så lätt att upptäcka dessa barn, det finns inga tydliga tecken som t.ex. vid misshandel. Eftersom de här barnen har en otrygg hemmiljö påverkas hela deras skolsituation och det sociala samspelet med andra barn. Lärare kan därför omöjligt blunda för problemet utan måste skaffa sig kunskap för att upptäcka och stödja dessa barn.

Uppskattningsvis finns det två-fyra barn i varje klass som har en förälder som dricker för mycket, vilket gör att alla lärare kommer att träffa dessa barn förr eller senare (Dahlöf & Ekelund, 2005).

Vi har valt att skriva alkoholproblem istället för alkoholism, alkoholism är ett mer medicinskt begrepp, det är bara de som fått diagnosen som kan innefattas av ordet.

Barnen som vi möter i skolan mår dåligt av förälders drickande även om det inte har konstaterats att föräldern har sjukdomen alkoholism.

Undersökningen ska ske med hjälp av kvalitativa intervjuer av lärare i skola och förskola. Vidare ska vi titta på vad lärare i skolan kan göra för dessa barn samt vad styrdokument och lagar säger om ämnet.

2 Bakgrund

2.1 Definition och symptom

Endast de personer som har fått diagnos kallas alkoholister, det är en medicinsk term. Föräldrar med alkoholproblem har oftast inte fått någon diagnos, därför använder vi begreppet alkoholproblem i arbetet.

På Nationalencyklopedins (2008) hemsida står följande förklaring av ordet Alkoholism.

”Det är ett tvångsmässigt begär efter alkohol permanent el. periodiskt”

Vidare står det att:

”Alkoholism är en sjukdom som innebär att man är beroende av alkohol. Det betyder att man ofta längtar efter alkohol och inte kan låta bli att dricka, trots att man får negativa effekter av det, till exempel blir full och aggressiv, struntar i sina barn eller missköter sitt arbete”.

Bengtsson och Gavelin (2004) skriver om att beroende av alkohol försätter personen i komplicerade situationer, missbrukaren ser att anhöriga inte mår väl av alkoholintaget, men kan inte sluta dricka.

”En missbrukare är en människa som gång på gång hamnar i plågsamma situationer på grund av sitt drickande- men ändå fortsätter” (s.21).

Forsman (2006) beskriver alkoholberoende så här:

”Att man kontinuerligt eller periodvis dricker så mycket att man bryter mot sociala normer och drabbas av kroppsliga, psykiska och/eller sociala problem.”

Orsaker till att alkoholberoende uppstår menar Bengtsson och Gavelin (2004) kan vara fysiska, arbetslöshet eller bostadsbrist. Psykodynamiska förklaringar som till exempel att döva sin ångest och sorg är ytterligare orsaker. Ärftlighetsteorier finns, men det handlar snarare om ett socialt arv.

Hansen (1995) menar att det är viktigt att poängtera att människor med alkoholproblem förekommer inom alla samhällsgrupper, det är inget som är förknippat med misär eller fattigdom vilket det ibland framställs som.

2.1.1 Vad händer med den som dricker?

Forsman (2006) skriver att personlighetsförändring och fysiska åkommor uppstår när en person dricker, men när en persons drickande övergår till ett beroende är svårt att veta. Det är heller ingen som väljer att bli beroende.

Hur en persons beteende blir när han/hon dricker kan variera menar Hansen (1995). En del blir ilska, obehagliga och våldsamma medan några blir snälla och medgörliga. Bengtsson och Gavelin (2004) skriver författarna att de flesta människor reagerar med att deras reaktion och talförmåga blir sämre, liksom minnet och balansen. Vid mindre doser blir den påverkade ofta upprymd, medan den vid större konsumtion blir trötta och deprimerade. Samtidigt kan alkohol vara sömngivande och ångstdämpande vid låga doser, men ge sömnsvårigheter och vara ångestframkallande vid högre dos och långvarigt bruk. Flera timmar efter att alkoholen har lämnat kroppen kvarstår samordning och balanssvårigheterna. Alkoholproblem leder ofta till sämre ekonomi samt fysiska skador som magsår, högt blodtryck och leverskador.

Leissner (1997) skriver angående könsskillnader och alkohol att det är fler män än kvinnor som utvecklar ett beroende. Det är tre gånger vanligare med män och alkoholproblem, än kvinnor. Män dricker mer ihop med "vänner" medan kvinnor oftare dricker i ensamhet. Ändå är män med alkoholproblem mer antisociala i sin personlighet.

Enligt Sjukvårdsrådgivningen (2006) har en ökning bland kvinnors beroende av alkohol skett i åldern 50-75. Förr var det inte socialt accepterat för kvinnor att ta alkohol för att uppnå berusning och det ansågs vara en manlig dryck. Därför är kvinnors beroenden mer dolda än männens. Kvinnor har däremot lättare att utveckla ett beroende då vattenmängden i kroppen inte är lika hög som hos män.

Enligt Bengtsson och Gavelin (2004) kan ökningen bland kvinnor bero på svårigheter att hitta en bra balans i livet, att göra karriär, få ihop hemförhållandena och att vara mamma. Många kvinnor ser inte sitt beroende som ett bekymmer då deras oro för barnen och karriären liksom ångest, depression och låg självkänsla tar överhand. Författarna menar vidare att det finns en skillnad för barnen om det är mamman som dricker i familjen. Oftast är hon ensamstående då det är få män som stannar kvar i en relation där kvinnan dricker. Detta innebär att barnet är hänvisat till en förälder.

2.1.2 Statistik

Socialstyrelsen (2007) har beräknat att 90 % av befolkningen använder sig av alkohol, av de övriga 10 procenten är en del nyktra alkoholister. Cirka 3000 personer dör årligen av för hög alkoholkonsumtion (Sjukvårdsrådgivningen, 2006).

Siffran för hur många barn som lever i missbruksfamiljer är okänd. En uppskattning är att 200 000 barn lever i familjer med missbruk, vilket är beräknat på att cirka 10 procent av befolkningen skulle ha missbruksproblem (Socialstyrelsen, 2007).

Sjukvårdsrådgivningen (2006) uppskattar att det finns ungefär 50 000 personer i Sverige som har utvecklat ett svårt alkoholberoende vilket ofta leder till social utslagning.

Runt varje alkoholist lever ungefär fyra till fem personer vars liv påverkas av sjukdomen, det är oftast den närmaste familjen (Socialstyrelsen, 2007).

2.2 Hur påverkas barnen av föräldrars alkoholproblem

Enligt Hägertz (1992) påverkas alltid barnen negativt av att växa upp med föräldrar som har alkoholproblem. Det spelar ingen roll om föräldrarna inte tycker att de dricker för mycket, om omgivningen inget märker eller om föräldrarna sköter arbetet och sitt sociala liv som vanligt. Barnen mår dåligt av den vuxnes förändring vid drickandet, det ger ångest hos barnen.

Hansen (1995) menar att förändringar i föräldrarnas personlighet skapar otrygghet och rädsla hos barnet som inte kan förstå sin omgivning. Författaren menar vidare att rutiner och förutsägbarhet är en förutsättning för att barn ska kunna känna sig trygga under sin uppväxt. För barnet upplevs förändringen obehaglig och kan inte kommunicera med den berusade föräldern. Det som sker och samtalas om när föräldern är berusad gäller inte sedan när han/hon blir nykter igen. Barnet får ett mycket ambivalent förhållande till den föräldern som dricker eftersom förändringarna gör att de älskar och respekterar dem när de är nyktra men föraktar och är rädda för dem när de är onyktra.

Hansen (1995) menar att barn som växer upp med föräldrar som dricker för mycket har en ökad risk att utveckla psykiska problem. De har en högre benägenhet att få problem som ångest och nedstämdhet, dålig självbild, skolproblem, utåtagerande beteende, depression, sömnproblem samt mardrömmar. Dahlöf och Ekelund, (2005) skriver att barn till föräldrar med alkoholproblem löper en mycket större risk att själva få problem med alkohol längre fram i livet.

Bengtsson och Gavelin (2004) har mött många barn och tonåringar som har beskrivit en rädsla för att berätta och därmed avslöja sina föräldrar. Ofta innebär det en lång process för ett barn att kunna förmå sig att uttala orden "Min mamma/pappa dricker". Barnen lär sig tidigt förneka sina känslor och intryck.

Christensen (1993) anser att barn med alkoholberoende föräldrar ofta håller sig hemifrån och inte vågar bjuda hem kompisar. De har även svårt att uppfatta skillnaden mellan lögn och sanning eftersom deras föräldrar ofta ljuger och försöker dölja sina problem

Enligt Dahlöf och Ekelund (2005) lär sig barn till föräldrar med alkoholproblem att:

- Aldrig lita på vuxna människor eftersom löften alltid bryts

- Inte tala om hur det ser ut i hemmet, eftersom det kan bli så att de inte får bo hemma längre.
- Aldrig visa känslor, det finns ingen hemma som orkar eller vill se hur jag mår. De har fullt upp med att klara av sig själva

Barnen behöver hjälp med att sätta ord på sina upplevelser då de inte uppmuntras till detta hemma. De litar inte på vad de själva känner (Bengtsson & Gavelin, 2004).

2.2.1 Hemförhållanden

Enligt Dahllöf och Ekelund (2005) är tillvaron i hemmet oberäknelig och barnen vet aldrig vad som kommer att hända från dag till dag. Löften sviks gång på gång och förhoppningar krossas. Det förekommer även mer våld i dessa hem än i andra.

Christensen (1993) skriver att familjen med alkoholproblem ofta utvecklar regler för att försöka skapa ordning i en kaotisk situation. Det finns regeln om rigiditet eller stelhet som är ett försök att anpassa familjen efter den som dricker. Det innebär att familjemedlemmarna inte får förändras. Barnen hindras från att utvecklas och tillåts inte att växa på ett känslomässigt plan. Den andra regeln är den om tystnad. Den innebär att barnen inte får berätta om det som händer inom familjen. Regeln om tystnaden gäller beteenden, händelser men även känslor. Det leder till att barnen får mycket svårt att tala öppet om känslor. Regeln om förnekande innebär att förneka alkoholproblemets existens. Det här är en viktig regel, så länge problemet förnekas behöver inget förändras. Det är svårt för barnen att få grepp om förnekandet, allt de ser hör och upplever är enligt omgivningen inte sant. De förlorar tilliten till sig själva och andra. Den sista regeln är den om isolering. Familjen är mycket sluten och få utomstående kommer in. De vill inte släppa in folk som kan upptäcka deras problem. Många familjer undviker problemet genom att flytta ofta, på så vis hinner ingen komma dem för nära in på livet.

Psykolog Frid A Hansen (Refererad i Leissner, 1997) beskriver en ”normal” helg för barn till föräldrar med alkoholproblem såhär:

Fredag- Föräldrarna handlar hem god mat och dryck, båda dricker tills de somnar.

Lördag- Pappan har lovat sonen att följa med på fotboll men orkar inte för att han är trött och bakfull. På kvällen fortsätter festen, föräldrarna bråkar, sonen är besviken, pappan har skuld-känslor. Barnen går till sängs rädda och ledsna.

Söndag- Familjen vaknar sent och är på dåligt humör. Försöker att samla ihop sig och den sista alkoholen dricks till maten. Alla lägger sig tidigt, barnen håller sig i skymundan för att inte orsaka bråk.

Arnell och Ekbom (1994) menar att det inte bara finns dåliga stunder i familjer med alkoholproblem, föräldrarna älskar och stöder barnen efter sin förmåga.

2.3 Varningssignaler

Christensen (1993) framhåller att barn till missbrukare inte kan beskrivas enhetligt. Det går inte att säga att de är på ett visst sätt men ofta har de olika symtom som visar sig, exempelvis huvudvärk, magont och svårighet att förlita sig till vuxna. Hansen (1995) skriver om att barn i familjer med alkoholproblem kan visa upp tecken som t ex magsmärtor, huvudvärk, nedstämdhet, koncentrationssvårigheter, ofrivillig urinavgång, motorisk oro, trötthet och att insatserna i skolan varierar kraftigt. De kan ha svårigheter med vänner, ha överdrivna krav på sig själva och vara känslomässigt labila. Ibland överreagerar de känslomässigt i vardagliga situationer. Barn anpassar sig olika i svåra situationer, liknande upplevelser kan ge helt olika symptom. Barn kan ha mycket svåra hemförhållanden men visar inte upp något annorlunda beteende i skolan eller förskolan. Hägertz (1992) anser att hur barnet reagerar beror på dess personlighet och hur stödet runt omkring barnet ser ut. Vilken ålder barnet har när föräldern utvecklade sina alkoholproblem är även av betydelse.

Christensen (1993) skriver om ett tecken som gäller allmänt för de flesta barn till familjer med alkoholproblem, vilket är att de anstränger sig in i det sista för att dölja förälderns/föräldrarnas problem. Konsekvensen av det kan bli att barnet blir isolerat.

Dahlöf och Ekelund (2005) menar att barn till föräldrar med alkoholproblem ofta får ta ett stort vuxenansvar i hemmet. Barnen vill inte bjuda hem kompisar eftersom de inte vet hur situationen hemma är. Bengtsson och Gavelin (2004) skriver att det är vanligt att barn i dessa familjer klarar sig nästan helt på egen hand eftersom de inte får vägledning eller gränser satta av sina föräldrar.

På föräldrarna kan tecken vara att de luktar sprit ofta, har sluddrigt tal eller ostadig blick. Att föräldrarna undviker kontakt med skolan är ett tecken på att något kan vara fel. Barnen glömmer ofta informationslappar och underskrifter. De kanske ofta kommer för sent till skolan eller glömmer gympakläder och matsäck när det ska vara med (Dahlöf & Ekelund, 2005).

2.3.1 Barns överlevnadsstrategier

Christensen (1993) skriver att barn till föräldrar med alkoholproblem brukar hitta en roll som de kan gömma sig bakom, en strategi för överlevnad. Det gäller även andra dysfunktionella familjer. De som arbetar i skolan kan ofta se barn som använder sig av dessa roller.

Arnell och Ekbohm (1994) beskriver de fyra rollerna på följande sätt:

Den ansvarsfulla

Detta barn hjälper till mycket hemma, städar, lagar mat, hämtar syskon på förskolan. Barnet har ofta inte så mycket tid att leka och få vara "liten".

Den osynliga

Detta barn anpassar sig till sin omgivning så mycket att de knappt märks. Det hänger med på allt. Det är till synes likgiltigt för allt som händer. Varken föräldrar eller lärare lägger märke till detta barn.

Den som medlar

Det här barnet vill att alla ska må bra och vara vänner. Det vill få alla att skratta, medlar gärna vid konflikter och har svårt att tänka på sig själv.

Den som bråkar

Detta barn orsakar kaos, det är argt och ledset helt öppet. Barnet ser till att få uppmärksamheten istället för familjen. Det hamnar i bråk i skolan, skolkar, begår brott och börjar ofta själv missbruka tidigt. Det här barnet syns mest i samhället av de fyra grupperna, och får därför oftare professionell hjälp.

2.4 Åtgärder i skolan

Socialstyrelsen (2007) anser att lärare i skolor och förskolor har en stor uppgift att upptäcka barn som lever tillsammans med en eller två föräldrar som har alkoholproblem. Genom daglig kontakt med barnet och utvecklingssamtal med föräldrarna finns det möjlighet att skapa en bra relation med barnets vårdnadshavare. Personalen bör ha kunskap om alkoholens konsekvenser för föräldrar och barn. Då lärarna uppmärksammat ett barn som mår dåligt, där det missköter skolan eller om föräldrarna uteblir från föräldersamtal finns det anledning för lärarna att ta upp eventuella misstankar om alkoholproblem i hemmet. Det är då viktigt att skolan har en policy för behandling av sådana ärenden.

Socialstyrelsen (2007) skriver i sin utredning "Barn, föräldrar och alkohol" om brister i lärarnas kunskap och hantering om barn till föräldrar med alkoholproblem:

"Det finns brister i kunskap om alkoholens konsekvenser, barns reaktioner, sekretes, anmälningsskyldighet, metoder för föräldrasamtal, stöd- och hjälpinsatser" (s.36).

De menar vidare att detta blir ett hinder i att aktivt hjälpa och stödja dessa barn. Alla anställda på skolan bör vara medvetna ifall ett barn upptäcks fara illa, inte bara skolhälsovården och de berörda pedagogerna.

Arnell och Ekbom (1994) skriver att trots att det uppskattningsvis finns två till fyra elever i varje klass som lever med en förälder som dricker för mycket, är det sällan skolan eller fritidshemmet slår larm eller uppmärksammar dessa barn. Detta kan bero på att lärarna inte vet vad det finns för stöd att erbjuda. För de som arbetar med barn till alkoholberoende är det viktigt att aktivt försöka nå barnen eftersom de sällan själv berättar om sina problem. Är skolpersonalen medveten om att ett barn lever i en missbrukarfamilj är det viktigt att barnet får så mycket information som möjligt om problemet samt att svara på barnets frågor. Det är viktigt att de får veta att de inte är ensamma, att föräldern är sjuk och det är inte deras fel att mamma eller pappa dricker.

Enligt Christensen (1993) är det viktigt att vara öppen för barnens tankar och frågor vid mötet med barn i familjer med alkoholproblem. Det är också viktigt att våga lyssna på barnen och låta dem veta att deras tankar och känslor är viktiga, att se och bekräfta dem. Det är viktigt att inte glömma hur mycket lärarna kan hjälpa genom att lyssna.

Dahlöf och Ekelund (2005) anser att personal i skola och förskola bör lita till sin. Att som lärare våga fråga barnet om mamma eller pappa dricker för mycket. Barnet berättar sällan själva utan frågor behövs, eftersom endast ett barn av hundra får hjälp

I möte med dessa barn är det viktigt att:

- Vara förutsägbar och alltid hålla det som lovas
- Inte komma bakfull till skolan eftersom barnen märker det direkt och det skapar obehag och otrygghet hos dem
- Aldrig prata nedlåtande om missbrukare i skolan, det är ju deras mamma/pappa som de älskar mest i världen
- Prata och svara öppet på frågor om alkohol så att lärarna inte bekräftar att det är något skamligt
- Fråga rakt ut vid misstanke och våga lyssna ordentligt
- Lita på sin känsla när något är fel och anmäla till socialen när det behövs
- Skapa rutiner och en förutsägbar vardag i skolan, vilket ger trygghet

Barn till föräldrar med alkoholproblem behöver höra att det inte är deras fel att föräldrarna dricker menar Dahlöf & Ekelund (2005). Barnen tror ofta att det har med dem själva att göra. De bör även få veta att de inte är ensamma om sin situation, att det finns många barn i samma situation. Det kan vara till stor hjälp för barnet att förmedla kontakt till samtalsgrupper. Det är också viktigt att förklara att det är okej att prata om sin situation, att alkoholism är en sjukdom och att barn inte kan få sina föräldrar att sluta dricka.

Enligt Hansen (1995) är det viktigt att ta sitt ansvar som vuxen på allvar vid misstanke om svåra hemförhållanden som exempelvis alkoholproblem, att inte lämna över problemet till någon annan t ex kuratorn för att själv bli av med ansvaret. Resultatet kan då tyvärr bli att ingen tar på sig något ansvar utan hoppas på att någon annan gör det. Det kan vara fördelaktigt att ha en klar ansvarsfördelning vid sådana frågor så att det är tydligt vem som ska göra en anmälan till socialen när det behövs.

Hägertz (1992) skriver att skolan kommer i kontakt med alla barn och därför inte kan undvika barn till föräldrar med alkoholproblem. För att kunna vara till hjälp för dessa barn måste läraren skaffa sig kunskap om hur de här barnen mår och beter sig, vilka tecken de uppvisar för omvärlden och var hjälp kan fås. Läraren kan då bli en förutsägbar trygg vuxen i barnets liv. Hansen (1995) skriver om vikten av att ta upp ämnen som alkohol och missbruk vid föräldramöten både inom förskola och skola. Det är viktigt att komma ihåg lärarens roll vid mötet med dessa barn. Läraren ska inte agera som terapeut eller psykolog utan vara ett stöd för barnet och slussa det vidare så att barnet får den hjälp det behöver.

2.4.1 Sätt att arbeta på, sätt att närma sig problemet

För att öka förståelsen och kunskapen om alkoholberoende skriver Socialstyrelsen (2007) i sin rapport att vissa kommuner i landet har gett pedagogerna manualer om hur de ska prata med elever och föräldrar. Elever och pedagoger har också sett en teaterföreställning tillsammans om alkoholberoende och efteråt diskuterat föreställningen.

Leissner (1997) menar att lärare bör ge dessa barn mer uppmärksamhet och bekräftelse. Han menar vidare att det är viktigt att svara ärligt på barnens frågor. Författaren beskriver tre ”teman” som barnet borde få diskutera med någon stabil vuxen:

- *Det är inte ditt fel att mamma eller pappa dricker*
- *Du är inte ensam*
- *Det är tillåtet att tala med andra om din situation*

(Leissner, 1997 s. 230)

Cohen (1997) ger förslag på hur man kan diskutera alkohol med elever i skolan. Hon anser att genom lekar som exempelvis "heta stolen", vilket innebär att alla barn sitter på var sin stol och ledaren säger påståenden som "Alla som gillar att se på film byter stol". Läraren kan välja även andra typer av frågor, exempelvis: "Alla som varit rädda för en full person byter plats", för att få igång en diskussion om känslor kring alkohol. Vidare skriver Cohen (1997) om högläsning, hon menar att det är ytterligare ett sätt att få igång diskussioner kring alkohol. Det finns stycken i barnlitteraturen som tar upp ämnet exempelvis "Emil och griseknoen" av Astrid Lindgren. Här äter Emil jästa bär och får gå på nykterhetsmöte. Andra metoder som författaren tar upp är filmvisning och rollspel.

2.5 Lagar och förordningar

Enligt socialtjänstlagen § 12 (Socialstyrelsen, 2001) ska socialförvaltningen:

- Verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden
- I nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdomar
- Med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som visat tecken på ogynnsam utveckling och se till att de får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det vård och fostran utanför det egna hemmet.

Det är enligt Hansen (1995) viktigt att som lärare vara medveten om att socialtjänsten är den instans som ska ställa krav på föräldrarna för att förbättra barnens situation, inte skolan. Skolan har inte som uppgift att utreda hemförhållanden, det ska överlåtas till socialförvaltningen. Ett nära samarbete mellan skolan och socialförvaltningen är därför mycket positivt för alla parter.

I Föräldrabalken hämtad från socialstyrelsen (2008) förklaras föräldrars skyldigheter gentemot sina barn. Enligt 6 kap. 7 § kan vårdnaden om barnet flyttas över till en annan vårdnadshavare om en förälder gör sig skyldig till missbruk eller försummelse. Det kan även vara andra brister i omsorgen som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling.

I Lpo-94 Kap 1 står följande: Skolan ska vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling. Lärarförbundet (2001) skriver vidare att skolan ska därmed ha nära samarbete med hemmen. Samt att skolan ska vara en social gemenskap som ger trygghet åt eleverna.

I FN:s barnkonvention artikel 3, hämtad från Rädda barnen (2008) framkommer att alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall sätta barnets bästa i främsta rummet. Vidare i artikel 19 framhävs barnets rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld och mot vanvård eller utnyttjande från föräldrar eller andra vårdnadshavare.

Det har även förekommit konferenser om alkoholens påverkan. Cohen (1997) beskriver en konferens som hölls av Världshälsoorganisationen i Paris 1995 där Hälsa – Samhälle – Alkohol diskuterades. Alla Europeiska stater deltog och så även Sverige. Vid mötet antogs fem etiska principer och en handlingsplan i tio punkter. I de etiska principerna fastslogs bl.a. att alla barn ska slippa växa upp i ett hem med alkoholproblem. Både förälder och barn ska ha tillgång till vård och behandling.

Alla barn och ungdomar har rätten till en trygg uppväxt fri från de negativa konsekvenserna av alkohol, samt att alla med skadlig alkoholkonsumtion och deras familjemedlemmar ska ha tillgång till vård och behandling (Cohen, 1997, s.9–10).

2.5.1 Anmälningsskyldighet

Som lärare har du en skyldighet att anmäla till socialtjänsten om du misstänker att ett barn far illa. Lagen säger följande:

Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter (Socialtjänstlagen 14 kap 1 §, 2001).

Bengtsson och Svensson (2006) skriver att lärare har skyldighet att anmäla till socialtjänsten vid minsta misstanke om att ett barn behöver hjälp, även om osäkerhet finns. Att överlämna betydelsefull information om barnet är en skyldighet kan underlättar en utredning. Dock kan den som anmäler inte få någon anonymitet. Efter anmälan är det upp till socialtjänsten att avgöra om behov finns att ärendet ska utredas vidare.

Enligt Bengtsson och Svensson (2006) visar undersökningar på att många fall inte anmäls. Lärarna känner ett obehag gentemot eleven och deras föräldrar. Dessutom tror många lärare att en anmälan inte gynnar barnet ifråga. Lärarna försöker lösa problemet så gott de kan och när alla resurser tömts så görs en anmälan till socialtjänsten. Detta kan ta flera år, även för barn med tydliga symtom. Författarna menar vidare att en anmälan är den enskilde lärarens ansvar. Med detta menas att den som upptäckt eller fått misstankar om att ett barn far illa, ska själv göra en anmälan.

2.5.2 Sekretess

I Bengtsson och Svensson (2006) står följande förklaring av sekretess och dess innebörd från sekretesslagen 1Kap. 1 §:

”Förbud att röja en uppgift vare sig den sker muntligt, genom att allmän handling lämnas ut eller på annat sätt (s.235).

Ett samarbete inom skolan och med andra myndigheter förväntas. Familjens integritet ska respekteras. De som är berörda av sekretessen är de som har skrivit på en sekretessförbindelse och som anställd får inte några uppgifter om barnen avslöjas efter att verksamhetsdagen är över eller anställningen tagit slut. Detta innefattar även vikarier, kontaktpersoner, tolkar och övrig personal inom barnomsorg och skolväsendet.

Förskolan och förskoleklasser har en strängare sekretess än skolan. Detta beror på att förskolan tidigare sorterades under socialtjänsten tidigare och reglerades fram till 1998 av skollagen.

3 Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka vad lärare i skolan har för kunskap samt beredskap att bemöta elever med föräldrar som har alkoholproblem

Frågeställningarna är:

Hur kan lärare upptäcka barn till föräldrar med alkoholproblem i skolan?

Hur kan lärare stödja barn till föräldrar med alkoholproblem?

4 Metod

Vår undersökning är gjord med hjälp av kvalitativa intervjuer. Fördelen med denna metod menar Bryman (2001) är att den lägger stor vikt i hur intervjupersonerna uppfattar och tyder sin omvärld.

Eftersom intervjun skulle kännas mer som ett samtal än utfrågning bestämde vi oss därför för en semistrukturerad intervju, vilket innebär att vi använde oss av en intervjuguide där vi hade en strukturerad lista över de frågor som skulle ställas. Bryman (2001) skriver att det är viktigt att alla intervjupersoner får samma frågor och får samma förutsättningar att besvara frågorna. Han menar även att när intervjuguiden följs så har den intervjuade stor frihet att utforma svaren på sitt eget sätt. Vidare skriver han att frågeställningarna bör komma i en viss ordning samt att intervjuaren inte bör ställa för specifika frågor. Det är viktigt att använda ett språk som passar intervjupersonerna. Frågorna bör även vara lätta att förstå. Bakgrundsinformation om barnet är väsentlig, då det behöver sättas in i ett sammanhang (Bryman).

Vi använde oss av diktafon vid samtliga intervjuer. Enligt Götling och Kåks (2004) fångas mer av situationen och personligheten hos den som intervjuas när bandspelare används. Materialet blir även mer innehållsrikt eftersom intervjuaren kan fokusera på intervjun istället för att anteckna.

”Om man bara antecknar, är det lätt att speciella fraser och uttryck går förlorade” (Bryman, 2001 s.306).

4.1 Urval

Vi har valt att göra ett bekvämlighetsurval. Enligt Trost (2005) är det när intervjupersonerna finns tillhands av en tillfällighet, sedan fylls det på med personer som passar undersökningens syfte. En nackdel kan bli att personerna är säregna i en del avseenden. Den här sortens urval kan enligt Bryman (2001) göras eftersom intervjuens ändamål är att göra en djupgående analys av personernas erfarenheter. Intervjupersonerna bestod av sex personer varav två som vi känner sedan tidigare och fyra personer som vi lärt känna under VFU- perioder. Intervjupersonerna kom från tre skolor samt två förskolor i Jönköpings län. De intervjuade är lärare för olika åldrar, eftersom vi ansåg att spridningen var viktig för att få en mer överskådlig bild. Två av intervjupersonerna är lärare med inriktning mot tidigare år, två lärare med inriktning förskola samt två lärare med inriktning fritidshem.

Intervjupersonerna har fått fiktiva namn för att de ska vara anonyma. Dessa presenteras nedan.

Lisa:

Lisa är 29 år och har varit verksam förskollärare i 8 år.

Anna:

Anna är 39 år och har varit verksam förskollärare i 9 ½ år.

Kristina:

Kristina är 53 år och har varit verksam lärare för de tidigare åren i 35 år

Monica:

Monica är 48 år och har varit verksam lärare för de tidigare åren i 22 år

Siv:

Siv är 42 år och har varit verksam fritidspedagog i 14 år

Vera:

Vera är 36 år och har varit verksam fritidspedagog i 6 år, dessförinnan har hon arbetat i skolan som barnskötare i tre år.

4.2 Genomförande

Enligt Bryman (2001) bör intervjuerna göras i en lugn och ostörd miljö.

Intervjupersonerna kontaktades via telefon. De försäkrades om att det som sades skulle behandlas förtroligt. De skulle inte kunna identifieras.

Tid och plats för intervjun bestämdes av intervjupersonerna själva, tanken var att de skulle känna sig avslappnade och trivas i samtalsmiljön. Fyra intervjuer genomfördes i enrum på de respektive skolorna. Två genomfördes hemma hos intervjupersonerna efter deras önskemål. Vi ställde frågor från intervjuguiden och lät intervjupersonen tala fritt.

4.3 Analysmetod

Enligt Trost (2005) prövar man sig fram vid kvalitativa studier för att hitta rätt analysmetod. Det finns inga bestämda regler. Bearbetning, analys och tolkning beror på forskarens personliga tycke och smak. Ett sätt som Trost (2005) nämner är att läsa det skrivna noga och fundera på vad som egentligen berättades under intervjun.

När alla intervjuer var genomförda transkriberades de ordagrant. Därefter bearbetade vi texten genom att läsa igenom den flera gånger på varsitt håll innan vi träffades för att analysera och tolka intervjuerna. I analysen sökte vi efter gemensamma teman. Svaren delades in under tre rubriker. Lärarnas kunskaper om barn till föräldrar med alkoholproblem, vad lärare kan göra för barn till föräldrar med alkoholproblem, samt åtgärder i skolan, samt vilka hinder finns för att kunna hjälpa dessa barn.

5 Resultat

5.1 Temabeskrivning

Intervjupersonernas svar har vi analyserat och delat in under tre rubriker:

- Lärarnas kunskaper om barn till föräldrar med alkoholproblem
- Vad lärare kan göra för barn till föräldrar med alkoholproblem, samt åtgärder i skolan.
- Vilka hinder finns för att kunna hjälpa dessa barn

Under rubriken Lärares kunskap om barn till föräldrar med alkoholproblem har vi samlat de kunskaper intervjupersonerna har angående dessa barn. Lärarna berättade om sina kunskaper samt hur de trodde att barnen kunde upptäckas i skolan. I stycket vad lärare kan göra för barn till föräldrar med alkoholproblem samt åtgärder, har vi samlat åtgärder som intervjupersonerna ansåg att skolan skulle vidta. Under sista rubriken har vi beskrivit de hinder som lärarna tyckte fanns i sitt arbete för att kunna hjälpa dessa barn.

5.2 Lärarnas kunskaper om barn till föräldrar med alkoholproblem

Av intervjuerna gick det tydligt att utläsa en osäkerhet inför barn till föräldrar med alkoholproblem. Lärarna ansåg att barn till föräldrar som dricker visar liknande tecken som andra barn med sociala problem. Det kan därför vara svårt att urskilja när det är alkohol som är problemet. En gemensam faktor var att ingen intervjuperson hade upptäckt något barn med alkoholproblem i hemmet. De hade fått vetskap om barnen genom överlämningskonferans eller genom kollegor. Däremot hade samtliga intervjupersoner erfarenhet av att arbeta med dessa barn.

”Mamman berättade för klassläraren eftersom det var mycket problematik runt honom, sedan nämndes det till övrig personal, för att vi skulle vara medvetna om det” (Siv).

Lärarna tror att alkoholproblem hos föräldrarna yttrar sig på olika sätt hos barnen, att de kan reagera med passivitet eller aggressivitet. De nämner exempelvis att barnen mår dåligt, har dåligt självförtroende, är otrygga och ofta får sociala problem. Det framkom att det är typiskt för dessa barn att de försöker dölja föräldrarnas problem, de gör allt för att inte prata om det. Någon ansåg att de försvarar och skyddar sina föräldrar till varje pris. Det nämndes även att barn till föräldrar med alkoholproblem sällan tar med sig kompisar hem.

”Dessa barn försvarar sina föräldrar väldigt mycket och dom tar nästan aldrig med kompisar hem. Det finns alltid någon förklaring till varför matsäcken inte är med, de gör allt för att skydda sina föräldrar” (Kristina).

Någon berättade att det kan finnas en ovilja för dessa barn att gå hem efter skolan. Fler hade märkt att barnen kan reagera olika inom samma familj.

”Det man vet är att det kan te sig väldigt olika på dessa barn, de kan bli inåtbundna och passiva eller glada och utåtriktade. De kan vara olika även från samma familj” (Lisa).

Det framkom att lärarna tycker att ett förändrat beteende hos barnet bör ses som en varningssignal att barnet kan ha en förälder med alkoholproblem.

Yttringar hos föräldrar som lärarna anser bör uppmärksammas, kan vara att läxor inte fungerar, att barnen ofta glömmer sina gymnastikkläder, eller att blanketter och matsäck till utflykter aldrig är med till skolan. Intervjupersonerna tyckte vanvårdade och misskötta barn bör observeras. Ett tydligt tecken ansåg intervjupersoner är om en förälder upprepade gånger kommer berusad till skolan. Ytterligare en varningssignal kan vara att föräldrarna håller sig för sig själva och inte vill närvara vid exempelvis föräldramöten.

För *läraren* är det enligt intervjupersonerna viktigt att vara observant på barnens lekar och samtal för att kunna upptäcka barn till föräldrar med alkoholproblem. Det är även viktigt att vara lyhörd för att upptäcka förändringar i barnens beteende.

“När man arbetar med små barn som jag gör kan man se misstänkta saker genom barns lekar, de bearbetar ju allt genom leken” (Lisa).

De lärare som intervjuades var alla medvetna om att de hade anmälningsplikt.

Samtliga intervjupersoner hade fått sina kunskaper genom erfarenheter av barn till föräldrar med alkoholproblem. Några hade även varit på föreläsning om alkoholproblem och någon ansåg att det var alldeles för lite undervisning på högskolan om barn som far illa.

5.3 Vad lärare kan göra för barn till föräldrar med alkoholproblem samt åtgärder i skolan

När vi analyserade intervjuerna fann vi tre grupper av lärare.

- De som anser sig kunna stödja
- De som remitterar ansvaret
- De som känner sig ambivalenta

De som anser sig kunna *stödja* ser stora möjligheter som lärare att vara stöd för barn till föräldrar med alkoholproblem.

“Om man lyssnar så gör man nog rätt mycket för de här barnen, att de får bekräftelse, det vill jag jobba med. Jag vill lyssna och jag tror att jag kommer rätt långt med det” (Vera).

Den stödjande gruppen ansåg att de kommer långt genom att vara lyhörda, ta sig tid, finnas tillhands eller ge barnet en kram.

”Att man klarar av att vara lyhörd och lyssna på det som barnen berättar. Det kan vara ganska hemska saker som barnen varit med om. Då måste man kunna ta till sig det som vuxen och inte stänga av öronen” (Anna).

För att klara av att vara ett stöd och se barnens behov menade intervjupersonerna att det är en fördel att ha livserfarenhet. Att vara flexibel i undervisningen ansåg de vara viktigt med dessa barn, samt fundera på vad som är meningsfullt för barnet i dennes situation. De kan ha så mycket tankar, rädslor och upplevelser inom sig som de behöver bearbeta.

”Har du problem hemma är det kanske inte så lätt att sitta och jobba med matte eller svenska just då. Då kanske de ska få göra något annat som barnen tycker är roligt för att hitta tillfälle att få prata med dem” (Vera).

De menade att fasta rutiner och stabil personalgrupp ger trygghet för barnet. Varje lärare bör ha något kontaktbarn som de uppmärksammar extra mycket. De stödjande lärarna pratar om vikten att bygga förtroenden med barnen samt vara observant på förändringar hos barnet.

”Vi har tittat klassvis på vilka barn som mår dåligt och behöver lite extra uppmärksamhet. Sedan har vi vuxna fått varsitt barn som vi ägnar lite extra uppmärksamhet. Ser till att varje dag gå fram och hälsa ordentligt för att kolla läget, att skapa ett förtroende. Nu har vi gjort det i 1 ½ år och jag märker att barnet öppnar sig mer och mer. Det är tänkt som en långsiktig process. Alla lärare har fått respons och man får mer och mer förtroende. Att ge en klapp på axeln och se till att aldrig glömma det” (Vera).

De framhöll betydelsen av anmälningssplikten och menade att det krävs kurage samt erfarenhet hos lärare för att anmäla. De ansåg att det är en fördel om läraren har arbetat med människor ett tag.

”Sedan är det ju så att vi har anmälningsskyldighet om vi upptäcker barn som far illa och där föräldrarna missbrukar. Då är vi skyldiga att anmäla vilket kräver kurage för att göra, att man är trygg i sig själv som vuxen” (Anna).

Samarbete med föräldrarna nämnde både den stödjande gruppen och de lärare som gärna överlämnar ansvaret som viktig för att kunna hjälpa barn till föräldrar med alkoholproblem. Att ha förståelse, respekt samt inte nedvärdera familjer med alkoholproblem är viktigt.

”Att inte fnysa eller nedvärdera människor så att de vuxna känner att de kan vända sig till mig om det är något speciellt de vill säga, att skapa förtroende med föräldrarna” (Siv).

”Under inskolning finns tillfälle att lära känna familjen och få ett bra samarbete. Då får man vara lyhörd för vad det finns för tecken ” (Anna).

De som *remitterar* ansvaret utmärks genom att de inte anser sig ha den kompetens som krävs för att hjälpa barn till föräldrar med alkoholproblem. De anser att de bör överlämna ärendet till professionella som får hjälpa barnet. Det är inte lärarens uppdrag att veta hur de bör stödja dessa barn.

”Man måste känna sin begränsning. Det är viktigt att hålla isär sina roller så det får skolsköterskan eller psykologen ta hand om” (Monica).

”Jag gör ingenting själv, jag pratar med kollegor som kan bättre” (Siv).

Den *remitterande* läraren tyckte att det krävdes bra psykologer och kuratorer för att hjälpa barn med alkoholproblem i hemmet. De ansåg även att dessa barn inte ska särskiljas och behandlas annorlunda, utan bör behandlas som övriga i klassen.

”Oavsett vad barnen varit med om tror jag inte att man ska särskilja dem eller tycka synd om eller fråga hur det har gått idag. Man är i skolan på lika villkor och skolan är det enda normala i deras tillvaro, då vill de inte bli påmind om något jobbigt”(Monica).

Intervjupersonerna tyckte det var viktigt att inte tycka synd om eller utsätta dem för frågor. Dessa lärare gör inget själva utan handledning från andra som vet bättre men anser ändå att det är viktigt att lyssna.

”Jag har min medmänsklighet och intuition men inget som säger hur jag skulle tackla problemet” (Monica).

De som känner sig *ambivalenta* kännetecknas av att de vill finnas till hands men är osäkra på hur. De ser att de är viktiga för de här barnen men tar gärna hjälp av andra i arbetslaget för att få stöd i sitt agerande. Dessa lärare ansåg även att läraren inte bör ta på sig för mycket ansvar själv. De ville både vara stödjande och överlämnande.

”Jag skulle bestämma med mina kollegor att vi ska ha ett möte med all berörd personal runt barnet för att diskutera vad alla har sett”(Lisa).

Den här läraren ansåg likt den stödjande att de behöver ge tid för att lyssna samt ge dessa barn extra bekräftelse. Ha förståelse för att exempelvis inte läxor är gjorda och inte skälla.

I denna kategori finns meningsskiljaktigheter angående anmälningsplikten. En åsikt var att när läraren anmäler finns det risk för att skada relationen med elever och föräldrar. Istället menade de intervjuade att anmälningar bör göras av skolsköterska eller rektor.

”Anmälningar gör inte jag då det kan skada relationen med eleverna”
(Kristina).

En annan åsikt var att läraren är skyldig att anmäla vid minsta misstanke om att ett barn far illa hemma.

”Bara en misstanke är vi skyldiga att anmäla” (Lisa).

I den här kategorin framkom att lärarna dokumenterar noga vad som inträffar runt barn till föräldrar med alkoholproblem.

Den ambivalenta läraren tycker likt den stödjande att det krävs en styrka och ett mod hos läraren för att stödja barn med alkoholproblem i hemmet. Ett gott samarbete med kollegor poängteras, engagerad rektor samt fungerande handlingsplan framhålls också som mycket viktiga. De anser även att det krävs utbildning och kunskap för att kunna bemöta dessa barn.

”För när något väl händer blir allt omkullkastat, då måste man kunna tänka klart. Då behövs punkter som talar om vem jag ska ringa först och hur jag ska bemöta situationen” (Lisa).

5.4 Vilka hinder finns för att kunna hjälpa dessa barn

Under intervjuerna upptäckte vi att lärarna pratade mycket om olika hinder för att kunna stödja barn till föräldrar med alkoholproblem i skolan. Möjligheter för att kunna vara ett stöd, som vi även försökte diskutera runt, var det ingen av lärarna som pratade om.

De hinder som framkom har vi delat in i tre grupper: Skolans organisation, lärares personlighet och samhällets synsätt.

5.4.1 Hinder i organisationen

Majoriteten av lärarna nämnde tystnadsplikten som ett hinder.

”Tystnadsplikten är ett hinder, vi har jättehård tystnadsplikt vi får inte ens prata med den andra avdelningen om barnet ifall föräldrarna inte godkänt det. När barnen flyttar från en småbarnsavdelning till syskonavdelning så får vi inte lämna information om barnen” (Anna).

Någon sa att när det upptäcks att ett barn har alkoholproblem i hemmet, vilket är svårt att upptäcka finns det ingen kommunikation som är tillåten runt barnet på grund av tystnadsplikten. Oftast är det kuratorn eller skolsystemen som får information om barnet först. Då kan det vara svårt för lärarna som är runt barnen hela dagarna att vara ett stöd.

Det framkom under intervjuerna att lärarna tycker det finns för lite tid att arbeta med det sociala i skolan.

5.4.2 Hinder hos läraren

Dåligt engagemang hos läraren är något som nämndes som ett hinder. Barn till föräldrar med alkoholproblem är svåra att upptäcka och detta ansåg intervjupersonerna vara ett stort hinder. Rädsla för att anmäla samt att lärare är rädda för problem som de inte har tillräcklig kunskap om är ett hinder som nämndes.

”Det finns för lite kunskap om barn med alkoholproblem hemma och många är rädda för att anmäla till socialen” (Anna).

Någon uttryckte att lärare behöver handledning från socialen och andra professionella för att kunna stödja dessa barn på ett bra sätt. Det anses konstigt att socionomer har handledning varje vecka medan lärare i skolan inte har någon. Lärare träffar barn som far illa varje dag och skulle därför vara i stort behov av sådan handledning.

Någon berättade att det blir ett hinder när helhetssynen på barnen brister och menar att äldre lärare oftast är för mycket kunskapsinriktade, den sociala kompetensen anses inte lika viktig.

”Jag tror äldre lärare har svårare att hjälpa barnen eftersom de är mer inriktade på kunskapsbiten, det sociala får någon annan sköta” (Siv).

5.4.3 Hinder i samhället

Att alkoholproblem är tabubelagt och skamligt såg lärarna som ytterligare ett hinder i arbetet med att hjälpa barn till föräldrar med alkoholproblem. Det framkom att lärarna tycker det pratas för lite om barnens situation när föräldrarna dricker för mycket eftersom ämnet fortfarande är skamligt.

”Alkoholproblem är så tabubelagt att vi aldrig skulle sitta och prata om det med barnen på samlingar eller läsa böcker som handlar om det” (Lisa).

Intervjupersonerna menade att det kan uppfattas suspekt av barnen om lärarna pratar om alkohol när det inte har gjorts tidigare.

Barnen hamnar i skymundan eftersom det inte finns några tydliga tecken för barn till föräldrar med alkoholproblem i skolan.

”Många av barnen försvinner och syns inte, de kan tyvärr hamna i skymundan så vida det inte går så långt som till misshandel. Då kan man inte blunda för det längre” (Vera)

Flera lärare tog upp misshandel som ett tillägsproblem i familjer med alkoholproblem. De menar att misshandel upptäcks först, och då kan alkoholproblemen ha existerat i många år tidigare.

5.5 Sammanfattning av resultat

Under våra intervjuer fann vi att lärarna var osäkra på barn till föräldrar med alkoholproblem. Alla hade arbetat med dessa barn men ingen hade själv upptäckt dem. De framhöll att dessa barn är svåra att upptäcka samt att några tydliga tecken inte finns. Att barnen mår dåligt av föräldrarnas drickande har de märkt, de har även märkt att barnen kan reagera med antingen passivitet eller aggressivitet. Vi fann tre tillvägagångssätt i bemötandet av dessa barn. De som anser sig kunna stödja barnet, de som remitterar ansvaret samt de som känner ambivalens. Att lyssna och finnas till hands, ha en stabil personalgrupp samt samarbeta med föräldrar är några av många exempel som framkommer.

Vi fann även att lärarna hade svårigheterna med anmälningsplikten och tystnadsplikten. Lärarna ansåg att det finns stora hinder för att stödja barn till föräldrar med alkoholproblem, både på organisation, individ och samhällsnivå.

6 Diskussion

6.1 Metoddiskussion

Vi ansåg att en kvalitativ undersökning var bäst lämpad för att få svar på vårt syfte och frågeställningar. I efterhand önskar vi att vi hade gjort ett annorlunda urval och intervjuat även ett par män. Vi tror då att resultatet kunde ha blivit annorlunda.

Under intervjuerna tyckte vi att lärarna hade svårt att hålla sig till ämnet och gärna pratade allmänt om barn med problem. Det kunde bero på att de inte hade så mycket förkunskaper om barn till föräldrar med alkoholproblem. Det kan även bero på att signalerna som barnen uppvisar är liknande med andra barn som mår dåligt.

Användning av diktafon var bra eftersom vi var mer närvarande under samtalet, nackdelen var att flertalet av de intervjuade blev nervösa och stela.

Sammanställningen och analysen var svår eftersom vi var osäkra på hur vi skulle göra. Efter vidare bearbetning av materialet kunde hitta de olika kategorierna. Vi fick ut det mesta av materialet och fick svar på våra frågor.

6.2 Resultatdiskussion

Syftet med undersökningen var att se vad lärare i skolan har för kunskap samt beredskap att bemöta elever med föräldrar som har alkoholproblem. När vi sammanställde materialet fann vi att lärarna har kunskap om hur barnen upptäcks och idéer om hur de kan stödja, men inte anser sig ha tillräcklig beredskap för att möta dessa barn.

Lärarna hade mycket kunskaper om vad barn med alkoholproblem hemma kan visa för signaler i skolan, men kunskapen brast i hur de kan vara ett stöd för dessa barn. De hade många idéer om hur de skulle kunna vara ett stöd men inga konkreta anvisningar på hur de har stöttat eller hjälpt någon elev. Hansen (1995) skriver att barn till föräldrar med alkoholproblem exempelvis får psykiska problem, att de blir deprimerade, utåtagerande och får skolproblem. Christensen (1993) säger att barnen inte vill ta med sig vänner hem samt att

de gör allt för att dölja föräldrarnas alkoholproblem. Allt det här var våra intervjupersoner medvetna om och tog upp många av de tecken som enligt litteraturen bör observeras hos barnen. Vi har funderat på varför de intervjuade aldrig själva upptäckt ett barn till föräldrar som dricker fast de hade kunskap om många tecken. Kan det vara så att de är osäkra på vad de ser och hur de ska agera.

Någon intervjuperson beskriver att det kan finnas en ovilja för barn till föräldrar med alkoholproblem att gå hem efter skolan. Vi tror att många lärare glömmer bort att en del barn inte ser fram emot ledighet. Som lärare tror vi att det krävs eftertanke, vad som sägs till barnen, att inte ta något för givet. När Psykolog Frid Hansen (Refererad i Leissner, 1997) beskriver en vanlig helg för barn till föräldrar med alkoholproblem, förstår vi att de här barnen kan bli oroliga fram emot helgen och att de kanske inte vill gå hem. Detta framkom även som en varningssignal i resultatet.

En intervjuperson poängterade vikten av fasta rutiner i skolan, att de skapar trygghet för barn till föräldrar med alkoholproblem. Hansen (1995) skriver också att det är viktigt för oss lärare att ha rutiner och skapa förutsägbarhet i skolan för de här barnen, eftersom det gör att barnen kan känna trygghet. Vi tror att det kan vara till stor hjälp i de här barnens vardag. Eftersom de ofta har en kaotisk situation hemma anser vi att skolan bör vara en trygg och säker plats att komma till varje dag. Då blir skolan åtminstone en fast punkt i tillvaron.

I resultatet nämndes inget om hur lärare skulle kunna arbeta förebyggande eller samtala runt alkohol i skolan för att få bort tabustämpeln. Dahlöf och Ekelund (2005) skriver om att vi som lärare bör prata öppet om alkohol så att vi inte bekräftar den skam som barnen ändå känner. De behöver få veta att de inte är ensamma om sin situation och att det är bra att förmedla kontakt till samtalsgrupper för barn till alkoholberoende. Att få barnen att börja prata, tror vi är en viktig uppgift för skolan. Istället upptäckte vi en ovilja hos intervjupersonerna att prata om alkohol med barnen, kanske för att lärarna själva tycker det är skamligt och för känsligt. Vi anser att lärare behöver skaffa sig kunskap om vilka samtalsgrupper som finns för barn i den ort de arbetar. På så sätt kan de som Hansen (1995) skriver vara ett stöd och slussa barnen vidare så att de kan få rätt hjälp. Vi lärare behöver och ska inte vara terapeuter utan bara ha rätt kunskaper samt rätt redskap.

I resultatet framkom att lärarna ansåg det opassande att ha högläsning om alkohol och att det skulle uppfattas konstigt av barnen. Cohen (1997) däremot rekommenderar högläsning som

ett sätt att få igång en diskussion runt alkohol. Vi funderade på om barnen skulle tycka det vore konstigare än att läsa vilken annan saga som helst. För de barn som inte har problem tror vi inte det spelar någon roll, men det kan vara till stor hjälp för dem som har det. Tabun och hindren ligger hos vuxna och inte hos barnen. Vi tror barn har lätt för att acceptera och är mycket mer fördomsfria än vuxna. Varför kan vi läsa böcker med innehåll som exempelvis "flickan med svavelstickorna" och "Hans och Greta" när vi inte kan läsa om vuxna som dricker för mycket. Vi anser att lärare har ett stort ansvar att våga lyssna och prata om allt, även om svåra saker. Tyvärr är det faktiskt en del av många barns vardag.

Under intervjuerna pratade lärarna mycket om olika hinder, vi blev förvånade över att möjligheterna glömdes bort. De såg många hinder för att kunna stödja barn till föräldrar med alkoholproblem, men det framkom få möjligheter att överkomma dem.

Vi har mött specialpedagoger och lärare som misstänker att de har träffat elever med alkoholproblem i familjen men osäkerheten är för stor och då görs inget. Att möta de här barnen på rätt sätt kan säkert ha med erfarenhet att göra, men även personlighet och engagemang. Läraren bör ha ett intresse för dessa barn och skaffa sig kunskap på egen hand om vad för tecken som kan visa sig, samt hur läraren kan stödja och bemöta dessa barn. Samtidigt tror vi att problemen kan lösas bättre om läraren har lite livserfarenhet.

Kompetensutveckling och handledning från exempelvis socialen, som även intervjupersonerna nämner i resultatet som ett önskemål, tror vi skulle öka lärarnas självförtroende. Då skulle de kunna få den kunskap och det stöd som behövs för att själva kunna vara ett.

Av intervjusvaren framkom att erfarenhet samt vara en stark vuxen är bra för att kunna arbeta med barn till föräldrar med alkoholproblem. Samtidigt framkom det av resultatet att de äldre lärarna inte hade mer kunskap om dessa barn eller ansåg sig kunna lokalisera dem bättre än de yngre lärarna.

I resultatet framkom enbart de osynliga och bråkiga överlevnadsstrategierna hos barnen. Den bråkiga är oftast den som upptäcks och får hjälp. Det stämmer med det som Arnell och Ekbohm (1994) skriver att det oftast är den bråkiga som syns och därför oftast den som får professionell hjälp. Ingen intervjuperson har nämnt den ansvarsfulla rollen eller den som

medlar. Är det så att dessa barn glöms bort. Det kan vara de barnen som döljer sina känslor bäst. Den ansvarsfulla är ju oftast den duktiga i klassen som aldrig ställer till besvär för någon. Den som medlar vilken även kallas clownen gör allt för att utstråla hur glada och bekymmersfria de är. Vi har under vår verksamhetsförlagda utbildning stött på båda rollerna, det är svårt att förstå hur dåligt de mår. I de här fallen tror vi föräldrars beteende, barnens lekar och samtal bör observeras.

Socialstyrelsens utredning (2007) visar att det finns för lite kunskaper bland lärare i skolan och enligt Bengtsson och Svensson (2006) görs mycket få anmälningar från skolan om barn som far illa, trots att alla barn passerar där. Det styrks av vårt resultat där vi fann en ovilja hos flera av lärarna att anmäla. Vi har funderat på om det kan vara en rädsla att ha fel i sina misstankar eller en ovilja att hamna på kant med föräldrar och elever. Det märktes att intervjupersonerna gärna ville att någon annan skulle ta på sig ansvaret för att göra anmälningar. Risken kan då bli som Hansen (1995) skriver att inget händer för att hjälpa barnet. Vi menar att det krävs en dialog och en tydlig ansvarsfördelning så att lärarna inte kan hoppas på att någon annan ska ta tag i problemet. I resultatet kom det fram att lärarna önskade tydliga handlingsplaner för att stödja barn med alkoholproblem i hemmet. Det tycker vi låter som en bra ide för att inte glömma bort de här barnen som faktiskt är en relativt stor grupp.

Fler intervjupersoner ansåg att sekretessen är för hård och på så vis blir ett hinder. En lärare ansåg att sekretessen var så hård och att det är förbjudet att prata med en annan avdelning om barnen. Hon menade att hjälpinsatserna faller bort när barnet förflyttas till en annan avdelning om föräldrarna inte ger sitt medgivande till att informationen får följa med barnet. Efter att vi läst om sekretess har vi märkt att det är en djungel av regler som är svåra att tyda. Därför tror vi att den kan uppfattas som än större hinder än den faktiskt är. Den är till för, som Bengtsson och Svensson (2006), att skydda familjers integritet men det är tillåtet att diskutera elever inom verksamheten och samarbeta med andra myndigheter för barnens bästa.

I Lpo-94 Kap 1. står det att skolan ska vara en social gemenskap som ger trygghet åt eleverna (Läraryrket 2001). För att kunna vara det tror vi att lärare behöver ta ansvar för att skaffa sig kunskap om utsatta barn så att de kan känna en gemenskap och trygghet i skolan.

6.3 Förslag till vidare forskning

Det hade varit intressant att göra en jämförelse av olika kategorier lärare samt om det finns någon skillnad mellan män och kvinnors tankar i hur lärare kan stödja barn till föräldrar med alkoholproblem.

7 Referenser

Arnell, A., & Ekbohm, I. (1994). *När mamma eller pappa dricker: en handbok om att arbeta i grupp med barn till alkoholister*. Stockholm: Rädda Barnen.

Bengtsson, A., & Gavelin, I. (2004). *Familjer och missbruk: om glömda barn och glömda föräldrar*. Visby: Books on Demand.

Bengtsson, H., & Svensson, K. (2006). *Ansvar och sekretess i förskola, skola och fritidshem*. Stockholm: Liber AB.

Bryman, A. (2001). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.

Christensen, R. (1993). *Missbrukarnas barn på daghem och fritidshem i skolan och vården*. Stockholm: Prisma.

Cohen, E. (1997). *Barn och alkohol*. Stockholm: Sober Förlags AB.

Dahlöf, A., & Ekelund, G. (2005). *Skarpa lägen*. Borås: Sjuhäradsbygdens tryckeri AB.

Forsman, L. (2006). *Alkoholism Sjukdom eller inte*. [Elektronisk version]. Tillgänglig: <http://www.lankarna.nu/sjukdom.htm> [2008, april 14]

Götlind, A., & Kåks, H. (2004). *Handbok i konsten att skriva mikrohistoria*. Stockholm: Natur och kultur.

Hansen, F. (1995). *Barn i familjer med missbruksproblem*. Lund: Studentlitteratur.

Hägertz, K. (1992). *Barnet i alkoholistfamiljen*. Stockholm: Rädda Barnen.

Leissner, T. (1997). *Alkohol Ett psykosocialt, beteende- och samhällsvetenskapligt perspektiv*. Malmö: Studentlitteratur.

Läraryrket.(2001). *Lärarens handbok. Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Läraryrket.

Rädda Barnen. (n.d). *Barnkonventionen*. [Elektronisk version]. Tillgänglig:
<http://www.rb.se/sv/Barnkonventionen/> [2008, april 8]

Sjukvårdsrådgivningen. (2006). *Dricka lagom/Alkoholproblem*. [Elektronisk version].
Tillgänglig: <http://www.sjukvardsradgivningen.se/artikel.asp?CategoryID=19371&PreView>
[2008, april 15]

Socialstyrelsen. (2001). *Socialtjänstlagen*. [Elektronisk version]. Tillgänglig:
http://www.socialstyrelsen.se/AZ/Sakomraden/lagar_och_forordningar/innehall/socialtjanstlagen.htm [2008, april 14]

Socialstyrelsen. (2007). *Gravida kvinnor med missbruk och barn som lever i familjer med missbruksproblem*. [Elektronisk version]. Tillgänglig:
<http://www.socialstyrelsen.se/Publicerat/2007/9761/2007-107-19.htm> [2008, april 14]

Socialstyrelsen.(n.d). *SOSFS 1997:15. Föräldrabalkens bestämmelser*. [Elektronisk version].
Tillgänglig: http://www.sos.se/sosfs/1997_15/20sosf15.htm [2008, april 14]

Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Nationalencyklopedin.(n.d). *Alkoholism*. [Elektronisk version]. Tillgänglig:
http://www.ne.se.bibl.proxy.hj.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O102096&i_word=alkoholism [2008, april 22]

Bilaga 1

Intervjuguide

Bakgrund

Namn

Ålder

Utbildning

Antal år i verksamheten

Vad vet du om barn till föräldrar med alkoholproblem?

Hur har du fått den kunskapen?

Har du mött något barn med alkoholproblem hemma?

Hur upptäckte du det?

Vilka signaler/tecken sänder dessa barn ut i skolan?

Hur skulle du bemöta/stödja ett barn med alkoholproblem hemma?

Vad tycker du krävs för att som lärare kunna stödja/hjälpa dessa barn?

Vilka hinder/möjligheter finns?